https://doi.org/10.53656/bel2026-2s-6

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОЕКТ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА 5. КЛАС: „КАК ГОВОРЯТ ХОРАТА ОКОЛО НАС“

Гл. ас. д-р Красимира Хаджиева
Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Текстът представя една идея за учебен изследователски проект, разработен според принципите на проектно базираното обучение. Проектът е предназначен за петокласници и се фокусира върху изследване на разговорната реч – и по-конкретно на разговорната лексика в съпоставка с нейните книжовни еквиваленти. Учениците събират езикови данни, анализират ги и изработват краен продукт – миниречник, плакат, колаж, сценка, комикс, с помощта на който представят получените резултати.

Въпреки някои свои недостатъци, като например опасността от неравномерно разпределение на задачите и рискове за несправяне при по-слабите ученици, проектният метод е добър инструмент за обучение, тъй като поставя акцент върху активното и изследователско учене – учениците не просто възприемат информация, а я прилагат в практически дейности. Проектно базираното обучение поставя ученика в центъра на учебния процес, дава му възможност за активно участие в изследването на реални проблеми от истинския живот и освен това развива у него важни качества и умения като самостоятелност, отговорност, критическо мислене, креативност, работа в екип и др.

Ключови думи: проектно базирано обучение; официално и неофициално общуване; книжовна лексика; разговорна лексика

1. Въведение

В текста е представена една идея за училищен учебен проект, разработен според теоретичната рамка на проектно базираното обучение. Съществуват различни дефиниции за „проектно базирано обучение“ (Aksela & Haatainen, 2019), но всички те могат да бъдат обобщени в няколко ключови характеристики, отнасящи се до този тип обучение: в центъра се поставя обучаваният, като му се делегират права да поеме контрол над своето обучение и относително автономно да организира учебния процес, обучаваният бива активно ангажиран в изследването на проблеми и предизвикателства от

реалния свят, поставя му се задача, за осъществяването на която той трябва да организира и извърши определена дейност и чието изпълнение приключва със създаването на материален краен продукт.

Този подход поставя акцент върху активното учене, от една страна, и ученето, основано на проучване – от друга. Активното учене означава обучаваните не просто „да седят в клас, да слушат учителя, да запомнят предварително подготвени задачи и да четат отговори“, напротив, те трябва „да говорят и пишат за това, което учат, да го свързват със свои минали преживявания и да го прилагат във всекидневието си“ (Bonwell & Eison, 1991). В класната стая трябва по-малко да се набляга върху „предаването на информация“, а повече върху развиването на уменията на учениците, на тяхното мислене, на участието им в различни дейности – да участват в „правенето на неща и мислене за нещата, които правят“ (Bonwell & Eison, 1991).

Проектите спомагат за осъществяването на реална връзка между теорията, преподавана в класната стая, и нейната реализация в истинския живот. Това става с помощта на автентичните проучвания, които се очаква обучаваните да проведат, за да изпълнят поставената им задача, като нивата на сложност на проучванията в ученическата практика могат да варират според възрастта и опита на учещите. Например Банки и Бел описват четири нива на проучване, като първото от тях, схващано като начално, е т.нар. „потвърдително проучване“, а последното, смятано за най-високо ниво на изследване, е т.нар. „отворено проучване“ (Banchi & Bell, 2008). На първото ниво на изследване, след като е преподал определена научна тема, учителят разработва „въпроси и процедура“ за изпълнение на дейности, чиито резултати са вече известни – по този начин се затвърждават представените теоретични постановки и се създава у учениците рутина за следване на процедури и за правилно събиране и записване на данни, както и предпоставки за потвърждаване и задълбочаване на техните знания. На последното ниво на изследване учениците, като истински учени, самостоятелно формулират собствени изследователски въпроси, разработват процедура и обявяват своите открития и резултати (Banchi & Bell, 2008). Банки и Бел категорично смятат, че учениците трябва да преминават през всички нива на проучване (от най-ниското до най-високото, започвайки още от началните класове), защото това ще развие техните изследователски способности и ще задълбочи разбирането на научното съдържание (по-подр. вж. у Banchi & Bell, 2008).

Проектно базираното обучение спомага за развиването на изключително важни умения – за решаване на проблеми, за развиване на критическо мислене, за работа в екип (включително и като партньорство с преподавателя), за правилно организиране на времето, за креативност, за презентиране на резултати / на изработен интелектуален и материален продукт; този метод възпитава на отговорност и самостоятелност и още мн. др. (Nikolaeva, 2005).

Учителите споделят за повишен интерес на учениците, засилена мотивираност и увеличена посещаемост на занятията, както и за повишена ангажираност към собственото обучение в резултат от прилагането на метода (Aksela & Haatainen, 2019).

2. Изложение

Учебният проект представлява „системно дълбочинно изследване на определена автентична (обективна, реално съществуваща) сфера или проблем, което проектира ясни образователни цели, основава се на единна организационна стратегия и се осъществява в условията на активно и конструктивно сътрудничество между учител(и) и ученици“ (Nikolaeva, 2005, p. 94). Реализацията на един учебен проект преминава през няколко етапа: проучване на проблема, анализиране на събраната информация, практическо изпълнение на поставената задача, т.е. дейности, насочени към изработването на краен продукт, презентиране на готовия продукт и оценяване от страна на учителя на работата на учениците и на продукта (Nikolaeva, 2005, p. 94). Според продължителността на своето изпълнение проектите могат да бъдат: 1) краткосрочни (в рамките на един или два учебни часа; 2) средносрочни (продължаващи от една седмица до месец); 3) дългосрочни (траещи от един до няколко месеца) (Atanasova, 2014, p. 136).

Проектът, който се представя тук, е предназначен за петокласници и е съобразен с възрастта и нивото на знанията и уменията на учениците.[1] Темата „Официално и неофициално общуване“ е включена в учебната програма по български език и литература за общообразователната подготовка в пети клас, публикувана на сайта на Министерството на образованието и науката[2]. В същия документ са описани областите на компетентност и отнасящите се до тях „знания, умения и отношения“, които се очаква да бъдат придобити в резултат от обучението в края на класа. Част от тях са: „правилна преценка на речевата ситуация и съответен подбор на подходящи езикови средства“, „познаване на особеностите на официалното и на неофициалното общуване“, „владеене на речевия етикет при публично общуване“ (социокултурни компетентности); „разграничаване между разговорен, художествен и официално-делови текст“ (езикови компетентности); „умения за работа в екип при съвместно изпълнение на поставена задача“, „проява на толерантност и учтивост към събеседника/събеседниците“; „проява на уважение към чуждо мнение“ (социални и граждански компетентности); и още – „умения за откриване, извличане, подбор на информация от различни информационни източници и представяне на информацията пред съучениците“, „умения за изпълнение на инструкции и работа по зададен модел в училищна и в извънучилищна среда“, „умения за изпълнение на конкретна изследователска задача“.

2.1. Описание на проекта

Проектът е средносрочен. Замислен е като вид проучване на всекидневната разговорна реч.

2.1.1. Цел на проекта: Изследване и анализиране на думи и изрази от всекидневната разговорна реч в сравнение с техните книжовни еквиваленти или синоними.

2.1.2. Основен изследователски въпрос: Какви разговорни думи използваме всеки ден – в какви ситуации, и с какво те се различават от книжовните?

2.1.3. Изследователски подходи: 1) наблюдение; 2) събиране и анализ на езикови данни.

2.1.4. Знания и умения, които се очаква да бъдат придобити и развити:

– езиково наблюдение и разпознаване на разговорни думи и изрази;

– откриване и разпознаване на книжовните съответствия/синоними на съответните разговорни думи;

– умения за събиране, анализиране и обобщаване на езикови данни;

– умения за класифициране на думи според тяхната функционална употреба (разговорна/книжовна);

– развиване на наблюдателност и повишаване на езиковата култура;

– развиване на езикова осъзнатост за подходяща употреба на лексика в различни ситуации;

– умения за съставяне на речник;

– умения за работа в екип;

– презентационни умения.

2.2. Етапи на проекта

2.2.1. Въведение и мотивация. Планиране и организиране на изследването

За тези дейности се предвижда един учебен час. Това по своята същност ще бъде урокът за нови знания.

Първо се припомнят различията между официалното и неофициалното общуване от предходния урок „Формули на речевия етикет“[3] (Inev et al., 2016, p. 20). След това се въвежда темата на новия урок: „Художествен, разговорен и официално-делови текст“ (Inev et al., 2016, p. 28). Изясняват се понятията „разговорен текст“ и „разговорни думи“. Учителят представя разговорната лексика с примери от всекидневието. Акцентира се върху разликата между разговорна („неофициална“, т.е. използвана в неофициално общуване) и книжовна („официална“, т.е. използвана в официално общуване)[4] лексика и се обяснява, че разговорните текстове се създават най-вече при устното общуване, но са възможни и при писмено общуване, например в имейли, чатове, в интернет форуми и т.н.

За събуждане на интереса се провежда миниигра тип брейнсторминг: „Коя е книжовната дума или израз?“. Учениците трябва много бързо да преценяват коя от двете посочени думи/изрази е книжовна: „здрасти“ или „добър ден“, „даскало“ или „училище“, „аре“ или „хайде“, „тенкс“ или „благодаря“, „тресна“ или „ударя“, „Споко!“ или „Не се безпокой!, „готин“ или „хубав“, „адски“ или „изключително много“, „Мерси, брат!“ или „Благодаря ти, приятелю!“, „лайкове“ или „харесвания“, „мотая се“ или „бездействам“, „изтрещявам“ или „полудявам“ и т.н.[5]

След това се пристъпва към планирането и организирането на дейностите, свързани с реализирането на изследването. Учениците се разделят на групи по трима или четирима. Дава се възможност на всяка група да избере своя източник на разговорен език – разговори вкъщи, разговори със съученици, с приятели и познати, с възрастен, разговори в училище по време на междучасията или на улицата (с предварително получено съгласие от участниците техният разговор да бъде използван за изследователски цели), групов чат на класа (например във „Вайбър“, „Фейсбук“) и т.н.

2.2.2. Събиране на данни

Този етап от проекта се реализира като задание за домашна работа в изпълнение на следната задача: „През следващите дни обърни внимание на думите, които ти и твоите приятели и близки използвате, когато общувате помежду си, а също така се вслушвай и проследявай разговорите на хората около теб – вкъщи, в училище, на улицата, в груповия чат на класа, в интернет пространството. Запиши разговорните думи и изрази, които чуваш/срещаш често, а след това попълни таблицата“.

В продължение на няколко дни (не повече от седмица) учениците събират езиков материал – записват думите в специално разработен от учителя работен лист. В него се съдържа таблица, в която е представен примерен модел за попълване на отделните колони (вж. Приложение 1). Всяко дете записва между 5 и 10 думи (или израза).

2.2.3. Анализ, обсъждане и обобщение

За дейностите по анализ, обсъждане и обобщение отново се предвижда един учебен час. Това ще бъде урок за упражнение.

Всяка група сравнява и анализира събрания езиков материал – кои са най-често срещаните думи и изрази, има ли такива, които се повтарят при няколко деца, в какви ситуации се използват, съществуват ли синоними в книжовния език.

2.2.4. Изработване на продукт

За изработването на крайния продукт се планира половин учебен час.

От няколко посочени варианта всяка група избира самостоятелно какъв продукт да създаде:

– миниречник: „5 (или 10) разговорни думи и техните книжовни съответствия“;

– плакат или колаж: „Разговорни думи, които чуваме и използваме“ (от 5 до 10 думи);

– кратка сценка или комикс: „Разговор между приятели“, придружени от преработка на книжовен език с помощта на книжовните синоними.

2.2.5. Презентация и заключение

Групите представят своите готови продукти. Класът обсъжда съвместно:

– Има ли думи (или изрази), които се повтарят при всички групи; може ли да се направи извод, че те са често употребявани?

– Биха ли използвали събраните и представени от тях думи например в разговор с непознат възрастен или в писмена работа по български език?

– В какви ситуации трябва да бъдат внимателни относно думите, които употребяват? Уместно ли е винаги да се използва разговорна реч?

– Защо е важно да се познава книжовната норма?

За частта „Презентация и заключение“ също се планира половин учебен час. Двата последни етапа на проекта – „Изработване на продукт“ и „Презентация и заключение“, всъщност изпълняват функцията на урок за повторение и обобщение.

2.3. За някои слаби страни на проектния метод

Редно е да бъдат посочени и някои недостатъци на проектния метод, свързани с неговото прилагане. Така например съществува вероятност работата по изпълнението на проекта да бъде разпределена неравномерно между членовете на екипа – основната тежест да падне върху част от тях. В тази връзка са и рисковете за по-слабите ученици – възможно е те да останат пасивни и това да убегне от вниманието на учителя; или пък е възможно да имат нужда от повече разяснения и допълнително съдействие и това да попречи на работата на целия екип. Съществува и друга възможност – работата на някои ученици да остане незабелязана и недостатъчно оценена.

Възможно е също така да се окаже, че времето, планирано за изпълнението на даден проект, не е достатъчно. Учители споделят, че проектите нерядко отнемат повече от предвиденото време, че им е трудно да проследяват напредъка на отделния ученик, и по тази причина не успяват да окажат навременна подкрепа на тези, които имат нужда, че се затрудняват при изработването на скала за измерване и оценяване на разбирането и т.н. (по подр. вж у Nikolaeva, 2005).

3. Заключение

Проектно базираното обучение внася разнообразие в учебния процес и осъществява реална връзка между теоретичните знания и истинския живот. Но както отбелязва С. Николаева, „нито неговите предимства, нито неговите ограничения заслужават да бъдат хиперболизирани“ (Nikolaeva, 2005, p. 43). Добрият преподавател е наясно, че не съществуват съвършени методи на

обучение и че всеки от тях трябва да се използва балансирано и да се прилага целесъобразно във връзка с конкретните нужди на обучението.

БЕЛЕЖКИ

1. Проектът може да бъде преработен и адаптиран и за ученици в осми клас, за които учебната програма на МОН предвижда познаването на видовете функционални стилове на българския книжовен език (разговорен, официално-делови, научен, художествен, публицистичен), разпознаване на съдържателните, езиковите и други особености на разговорния стил, извличане и използване на информация от разговорни текстове, съобразяване на речевото поведение с конкретна комуникативна ситуация и т.н. (вж. https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_viii_bge.pdf) [Viewed 2025-29-11].
2. Вж. https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_v_bge.pdf [Viewed 2025-29-11].
3. Като базов източник за представената тук разработка е използван учебникът по български език за пети клас на издателство „БГ Учебник“ от 2016 г. (Inev et al., 2016).
4. Тук се придържаме към схващането на Й. Тишева, че „устната реч може да се реализира като книжовна (представителна, официална, публична) реч или разговорна (спонтанна, битова, неофициална) реч“ (Tisheva, 2014, p. 36); а разговорните думи дефинираме като „некнижовни“ в смисъл на „неподходящи при официално общуване“.
5. Примерите са ексцерпирани от учебниците по български език за пети клас на издателство „БГ Учебник“ от 2016 г. (Inev et al., 2016) и на издателство „Рива“ от същата година (Penkova et al., 2016).

ЛИТЕРАТУРА

Атанасова, Н. (2014). Методът на проектите в процеса на обучение при студентите – бъдещи педагози. *Управление и образование*, *X*(3), 135 – 141.

Инев, И., Върбанова, П. & Маркова, П. (2016). *Български език – 5. клас*. БГ Учебник.

Николаева, С. (2005). Проектно базирани подходи в образованието: история, настояще, перспективи. *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Факултет по педагогика. Книга „Педагогика“*, *97*, 93 – 124.

Пенкова, Р., Брезински, Ст. & Буруджиева, Н. (2016). *Български език за 5. клас*. ИК „Рива“ АД. https://uchebnicite.bg/5_ клас/български-език-5-клас-пенкова/

Тишева, Й. (2014). *Прагматика и устна реч. Как говори съвременният българин. 2*. ФНИ, Фондация „Фокус“.

Aksela, M. & Haatainen, O. (2019). Project-Based Learning (PBL) in Practise: Active Teachers' Views of Its' Advantages and Challenges. In: *Integrated Education for the Real World: 5th International STEM in Education Conference Post-Conference Proceedings (pp. 9 – 16). Queensland: University of Technology*. https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/cd4b5708-5843-4417-b3ab-123341f13c99/content

Banchi, H. & Bell, R. (2008). The many levels of inquiry, *Science and Children, 46*, 26 – 29. https://www.michiganseagrant.org/lessons/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/The-Many-Levels-of-Inquiry-NSTA-article.pdf.

Bonwell, Ch. & Eison, J. (1991). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. (*ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1*). The George Washington University.

REFERENCES

Aksela, M. & Haatainen, O. (2019). Project-Based Learning (PBL) in Practise: Active Teachers' Views of Its' Advantages and Challenges. In: *Integrated Education for the Real World: 5th International STEM in Education Conference Post-Conference Proceedings (pp. 9 – 16). Queensland: University of Technology*. https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/cd4b5708-5843-4417-b3ab-123341f13c99/content

Atanasova, N. (2014). Metodat na proektite v protsesa na obuchenie pri studentite – badeshti pedagozi. *Upravlenie i obrazovanie*, *X*(3), 135 – 141.

Banchi, H. & Bell, R. (2008). The many levels of inquiry. *Science and Children*, *46*, 26 – 29. https://www.michiganseagrant.org/lessons/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/The-Many-Levels-of-Inquiry-NSTA-article.pdf

Bonwell, Ch. & Eison, J. (1991). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. (*ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1*). The George Washington University.

Inev, I., Varbanova, P. & Markova, P. (2016). *Balgarski ezik – 5. klas*. BG Uchebnik.

Nikolaeva, S. (2005). Proektno-bazirani podhodi v obrazovanieto: istoria, nastoyashte, perspektivi. *Godishnik na Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“. Fakultet po pedagogika. Kniga „Pedagogika“*, *97*, 93 – 124.

Penkova, R., Brezinski, St. & Burudzhieva, N. (2016). *Balgarski ezik za 5. klas*. IK „Riva“ AD. https://uchebnicite.bg/5_ клас/български-език-5-клас-пенкова/

Tisheva, Y. (2014). *Pragmatika i ustna rech. Kak govori savremenniyat balgarin, 2*. FNI, Fondatsia „Fokus“.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1

Проект „Как говорят хората около нас“

≈ ● ≈ ● ≈ ● ≈

Работен лист за събиране на разговорни думи

Име _____ Клас _____

Таблица за наблюдение

№	Разговорна дума	Примерно изречение	Значение	Съответстваща книжовна дума
0.	***Гаден***	***Тая госпожа е много гадна!***	**Лош, зъл**	**Неприятен, противен, гнусен, отвратителен**
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Приложение 2

Примерни критерии за оценяване

Критерий	Максимален брой точки
Брой събрани разговорни думи	5 т.
Определяне на книжовен еквивалент	5 т.
Яснота, точност и креативност на крайния продукт	5 т.
Презентиране (правилно и оригинално)	5 т.
Работа в екип	5 т.
Общо	**25 т.**

BULGARIAN LANGUAGE RESEARCH PROJECT FOR 5TH GRADE: „HOW PEOPLE AROUND US SPEAK“

Abstract. The text presents an idea for an educational research project, developed according to the principles of project-based learning. The project is intended for fifth-graders and focuses on the study of colloquial speech – and more specifically, colloquial vocabulary in comparison with its literary equivalents. Students collect language data, analyze them and create a final product – a mini-dictionary, a poster, a collage, a scene, a comic strip, in order to present the results obtained.

Despite some of its shortcomings, such as the danger of uneven distribution of tasks and risks for weaker students, the project method is a good teaching and learning tool, as it emphasizes active and inquiry-based learning – students do not just perceive information, but apply it in practical activities. Project-based learning places the student at the center of the learning process, gives him the opportunity to actively participate in the study of real problems from real life and, in addition, develops important abilities and skills such as independence, responsibility, critical thinking, creativity, teamwork, etc.

Keywords: project-based learning; formal and informal communication; literary vocabulary; colloquial vocabulary

✉ **Dr. Krasimira Hadzhieva, Assist. Prof.**
ORCID iD: 0000-0002-7197-5345
WoS Researcher ID: OEO-0683-2025
Department of Bulgarian Language
Faculty of Philology
South-West University “Neofit Rilski”
66, Ivan Mihaylov St.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: kr_hadjieva@swu.bg